

YR ARENIG

Mae'r rhan fwyaf o'r bylchau yn ardal ogleddol y brynau yn ceisio osgoi'r gweundir agored gwlyb; byddai teithio drwy'r dirwedd hon wedi bod yn anodd iawn. Ymhellach i'r de, gellir gweld nifer o lwybrau yn croesi'r uwchdir.

Bwlch Blaen y Cwm SH 873467

Disgrifiad syml o fwlch ar *flaen* 'diwedd, pen' + *y* + *cwm* 'dyffryn'. Blaen -y-cwm 1838 AO.

Bwlch Carreg y Fran SH 734454

Ceir llawer o leoliadau gyda'r enw tebyg; yn y mynyddoedd mae'r *garreg* 'craig' yn gysylltiedig â '*bran*' chigfran. Roedd y cigfrain yn gysylltiedig â marwolaeth tra bod brain hefyd yn arwydd drwg os welsoch chi'r un yn unig; tra bod dau fran yn arwydd da.

Bwlch Goriwared SH 765245

Gor 'uwch' + (*g*)*ward* neu (*g*)*waered* 'llethr, disgynfa, goriwared, gwaelod'; Hen Gymraeg *gwoiret* o'r gair Celtaeg **uo-ad-ret* 'disgyn'. Yn Ffrangeg, defnyddir y gair adret am ochr mynydd heulog sy'n gwynebu'r de. Bwlch Gorwaered 1838 AO.

Bwlch Graianog SH 890422

Graianog, graeanog 'llawn graean, carregog'.

Bwlch Gwyn SH 755242

Mae'n anodd gweld sut mae termau lliw yn cael eu defnyddio yn y dirwedd; Gallai'r term gwyn 'gwyn' fod yn rhoi synnwyr o ddisgleirdeb, lliw gwelw creigiau, neu hyd yn oed eira. Fodd bynnag, dylid nodi, yn niwylliant y Celtiaid, fod y lliw gwyn yn gysylltiedig â'r De, roedd gwynt deheuol yn wynt gwyn, hefyd gellid ystyried ffordd ffafriol fel un gwyn. Roedd y bwlch hwn yn eithaf pwysig ar un adeg ac mae'n mynd bron yn uniongyrchol i'r Gogledd/De drwy'r brynau.

Bwlch Llwyd SH 847337

Ar wahân i gyfeiriad at liw naill ai fel *llwyd* 'llwydwyn'; neu, hyd yn oed 'brown, cochlwyd'. Hefyd, fe geir nifer o ystyron eraill, tybed os gall rhai rhoi ystyr ffigurol fel 'hynafol' neu 'heb ei wahaniaethu' i'r bwlch.

Bwlch Pen y Feidiog SH 783332

Beidiog yw un enw ar blanhigion cyffredin y tylwyth *Artimesia*; yn sawl ardal mynyddig.

Bwlch y Bi SH 780355

Mae *bi(w)* yn un hen ffurf ar y gair *bu* 'gwartheg', mae mewn enwau fel Biarth 'buarth' a Mherth y Bi, Llanystumdwy, yn cefnogi hyn. Bwlch y Bi 1838 AO.

Bwlch y Buarth SH 840395

Buarth 'encilfan gwartheg', ond yn hwyrach 'iard godro'.

Bwlch y Llu SH 750387

Mae'n debyg bod y gair *llu* 'byddin' yn gywir, oherwydd agosrwydd y bwlch at Domen y Mur, hen gaer Rufeinig ar un adeg, yn ddiweddarach cadarnle canoloesol. Bwlch y Llu 1837 AO.

Bwlch y Pentre SH 883457

Pen 'pen pellaf, diwedd' + *tref* 'trigfan' sydd nid pentref 'anheddiad, fferm'; fe welir Nant y Pentre islaw. Bwlch-y-pentre 1838 AO.